

суспільства. За таких умов спекуляція для населення міст перетворилася на інструмент наживання та виживання, спотворюючи цим самим міську буденність та готуючи підґрунтя для майбутніх революційних змін.

Список використаних джерел

1. Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона. В 86 т. – Т.31. – СПб.: Типография Акц. Общ. «Издательское дело», 1900. – 472 с.: ил., карт.
2. Сидоров А. Л. Экономическое положение России в годы Первой мировой войны / А. Л. Сидоров. – М., 1973. – 656 с.
3. История Первой мировой войны 1914–1918: В 2-х томах. – М.: Наука, 1975. – Т. I. – 375 с.
4. Історія Української РСР: У восьми томах десяти книгах. – К.: Наукова думка, 1978. – Т.4: Україна в період імперіалізму (1900–1917). – 531 с.
5. Реєнт О. П. Перша світова війна і Україна / О. П. Реєнт, О. В. Сердюк. – К.: Генеза, 2004. – 473 с.
6. Кириєнко О. Ю. Маргіналізація суспільства. Становище жінок, дітей, військовополонених / О. Ю. Кириєнко // Велика війна 1914–1918 рр. і Україна. – К.: ТОВ «Видавництво «КЛІО»», 2013. – С.467–481.
7. Вільшанська О. Повсякденне життя населення України під час Першої світової війни / О. Вільшанська // Український історичний журнал. – 2004. – №4. – С.56–70.
8. Вздорожаніє фруктів // Киев. – 1914. – 19 сентября. – С.4.
9. Інститут рукописів НБУ імені В. Вернадського. – Ф.145. – №61. – 28 арк.
10. Торґаш–кулак // Южная копейка. – 1915. – 9 декабря. – С.2.
11. Мародёры тыла // Жизнь Воляни. – 1917. – 17 января. – С.3.
12. Вахтенный / Миниатюры // Жизнь Воляни. – 1917. – 30 января. – С.4.
13. Наша провинция. Ковель // Южная копейка. – 1915. – 7 февраля. – С.4.
14. Паразиты войны // Юго–Западный край. – 1915. – 1 октября. – С.2.
15. Перекупщики продуктов // Южная копейка. – 1915. – 21 декабря. – С.2.
16. Киноафиша // Киев. – 1916. – 3 мая. – С.1.
17. Житейская мать // Южная копейка. – 1916. – 29 августа. – С.2.
18. Интересная статистика // Киев. – 1916. – 5 октября. – С.4.
19. Шапошнікова Н. О. Продовольче становище в Україні в роки Першої світової війни (липень 1914 – лютий 1917 р.) / Н. О. Шапошнікова. – К.: Інститут історії України НАН України, 2002. – 174 с.
20. «Ломбардные мануфактуристы» // Южная копейка. – 1917. – 27 января. – С.2.
21. Б. Петров / Почему? // Юго–Западный край. – 1916. – 22 февраля. – С.2.
22. Закон об ответственности торговцев за повышение цен // Киев. – 1916. – 6 октября. – С.3.

References

1. Jenciklopedicheskij slovar' F. A. Brokgauza i I. A. Efrona. V 86 t. – T.31. – SPb.: Tipografija Akc. Obshh. «Izdatel'skoe delo», 1900. – 472 s.: il., kart.
2. Sidorov A. L. Jekonomicheskoe polozhenie Rossii v gody Pervoj mirovoj vojny / A. L. Sidorov. – M., 1973. – 656 s.
3. Istorija Pervoj mirovoj vojny 1914–1918: V 2-h tomah. – M.: Nauka, 1975. – T. I. – 375 s.
4. Istorija Ukrainy's'koyi RSR: U vos'my tomakh desyaty knyhakh. – K.: Naukova dumka, 1978. – T.4: Ukrayina v period imperializmu (1900–1917). – 531 s.
5. Rejent O. P. Persha svitova viyna i Ukrayina / O. P. Rejent, O. V. Serdyuk. – K.: Geneza, 2004. – 473 s.
6. Kyriyenko O. Yu. Marhinalizatsiya suspil'stva. Stanovishche zhynok, ditey, viys'kovopolonenykh / O. Yu. Kyriyenko // Velyka viyna 1914–1918 rr. i Ukrayina. – K.: TOB «Vydavnytstvo «KLIIO»», 2013. – S.467–481.
7. Vil'shans'ka O. Povsyakdenne zhyttya naselennya Ukrayiny pid chas Pershoyi svitovoyi viyny / O. Vil'shans'ka // Ukrainy's'kyi istorychnyy zhurnal. – 2004. – №4. – S.56–70.
8. Vzdorozhanie fruktov // Kiev. – 1914. – 19 sentjabrja. – S.4.
9. Instytut rukopysiv NBU imeni V. Vernads'koho. – F.145. – №61. – 28 ark.

10. Torgash–kulak // Juzhnaja kopejka. – 1915. – 9 dekabrja. – S.2.
11. Marodjory tyla // Zhizn' Volyni. – 1917. – 17 janvarja. – S.3.
12. Vahtennyj / Miniatury // Zhizn' Volyni. – 1917. – 30 janvarja. – S.4.
13. Nasha provincija. Kovel' // Juzhnaja kopejka. – 1915. – 7 fevralja. – S.4.
14. Parazity vojny // Jugo–Zapadnyj kraj. – 1915. – 1 oktjabrja. – S.2.
15. Perekupshhiki produktov // Juzhnaja kopejka. – 1915. – 21 dekabrja. – S.2.
16. Kinoafisha // Kiev. – 1916. – 3 maja. – S.1.
17. Zhitejskaja mut' // Juzhnaja kopejka. – 1916. – 29 avgusta. – S.2.
18. Interessnaja statistika // Kiev. – 1916. – 5 oktjabrja. – S.4.
19. Shaposhnikova N. O. Prodovol'che stanovishche v Ukrayini v roky Pershoyi svitovoyi viyny (lypen' 1914 – lyutyj 1917 r.) / N. O. Shaposhnikova. – K.: Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny, 2002. – 174 s.
20. «Lombardnye manufakturisty» // Juzhnaja kopejka. – 1917. – 27 janvarja. – S.2.
21. B. Petrov / Pochemu? // Jugo–Zapadnyj kraj. – 1916. – 22 fevralja. – S.2.
22. Zakon ob otvetstvennosti trgovcev za povyshenie cen // Kiev. – 1916. – 6 oktjabrja. – S.3.

Gerashimov T. Yu., candidate of historic sciences, a doctoral student of History and culture of Ukraine department of Vinnytsia State Pedagogical University after Mykhailo Kotsyubynskiy (Ukraine, Vinnitsa), timger84@gmail.com

Speculation as an ordinary phenomenon in the Right-Bank Ukraine towns in the years of the First World War (1914–1917)

In the article the author examined the speculation influence on daily-life of the Right-Bank Ukraine town residents during the «Great War».

On the base of materials analysis with local newspaper periodicals the speculation display at foodstuff market is established to notice even at the beginning of the war period. The speculation was already widely spread during the second year of the war because of the worsening of railway communication which coursed difficulties in foodstuff delivery the towns. The speculation is established to identify with marauding in public opinion and speculators were often called rear marauders. At the same time it was noted that speculative activity for some population sections was the only way to survive.

The author came to a conclusion, that the great growth of speculation in towns which involved all the spheres of human a vital activity testified to moral decline of society, making the war idea of the triumphal end, popularized by tsar's power, hopeless.

Keywords: speculation, daily-life, the First World War, The Right-Bank Ukraine, towns.

* * *

УДК 94(477)«1917»:352.075.2

Лопатовський Ю. М.,
аспірант, Кам'янець–Подільський національний
університет ім. І. Огієнка (Україна, Кам'янець–
Подільський), Ura01.09.2009@mail.ru

ВИКОНАВЧІ КОМІТЕТИ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ІНСТИТУТ КОМІСАРІВ ТИМЧАСОВОГО УРЯДУ: ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОВІДНОСИН

Вивілюється проблема взаємовідносин інституту комісарів Тимчасового уряду та виконавчих комітетів громадських організацій у Правобережній Україні після Лютневої революції 1917 р., з метою з'ясування їх місця та ролі в системі органів державної влади. Відображено умови в яких відбувалось становлення даних органів. Звертається увага на ставлення населення, органів місцевого самоврядування в особі виконавчих комітетів громадських організацій на механізм виникнення інституту комісарів. Показана підтримка комісарів Тимчасового уряду земствами, на яке у перші весняні місяці уряд намагався зробити ставку. Розкрито заходи, які вживалися для зміцнення становища комісарів, налагодження їх діяльності та формування довіри у громадськості. Приділяється увага діяльності Тимчасового уряду у сфері побудови вертикалі виконавчої влади на місцях та ускладнення взаємовідносин між виконавчими комітетами та комісарами Тимчасового уряду влітку 1917 р.

Ключові слова: Тимчасовий уряд, виконавчі комітети, комісари Тимчасового уряду, органи місцевого самоврядування, Правобережна Україна.

Трансформаційні процеси, які розпочалися після революційних подій лютого 1917 р. торкнулися всіх рівнів влади. З поваленням самодержавства влада перейшла

до рук Тимчасового уряду, який практично відразу ж взявся за встановлення нового ладу. Одним із перших кроків стало утворення інституту комісарів Тимчасового уряду, з метою встановлення порядку та забезпечення підтримки нової влади. В цей час у багатьох українських губернських та повітових центрах почали створюватися виконавчі комітети, до яких увійшли представники міських дум, інтелігенція, підприємці. Безпосередній учасник революційних подій 1917 р. О. Г. Шляпников описував картину, яка склалася в перші революційні місяці на місцях – «одночасно там діяли губернські комітети, міські комітети, повітові комітети, міські думи, губернські управи, повітові управи, Ради робітничих і солдатських депутатів та представники Тимчасового уряду – комісари» [24, с. 6]. Дослідження проблеми взаємовідносин даних органів заслуговує особливої уваги та дасть можливість більш глибоко оцінити їх місце та роль в системі органів влади Тимчасового уряду. Метою дослідження є висвітлення проблеми взаємовідносин інституту комісарів Тимчасового уряду та виконавчих комітетів громадських організацій у Правобережній Україні після Лютневої революції 1917 р.

В історіографії дана проблема досліджена недостатньо. В основному вона представлена короткими згадками, в контексті дослідження революційних подій 1917 р. в цілому. Досить вагомим є дослідження Г. А. Герасименка [7], який висвітлює аспекти проблеми виникнення та діяльності комісарів Тимчасового уряду та виконавчих комітетів у загальноросійських масштабах. Даному питанню присвячене також дослідження А. Нітченко [15], але увага у її роботі зосереджується на проблемі взаємовідносин виконавчих комітетів та комісарів Тимчасового уряду Чернігівської губернії. В дослідженні П. Гай-Нижника [6], присвяченому інституту місцевих комісарів та комендантів за Центральної Ради відображаються окремі аспекти проблеми з основним акцентом на органи підконтрольні Центральній Раді. Деякі важливі моменти піднімає Т. О. Матвієнко [13], висвітлюючи становище земств України в контексті процесу формування інституту комісарів Тимчасового уряду.

Велику підтримку у зміцненні свого становища Тимчасовий уряд отримав від земського управління, на яке сам здійснив першочергову ставку. Це було обумовлено тим, що багато членів уряду саме в земствах пройшли школу громадсько-політичної діяльності [7, с. 57]. Телеграми які надходили від земств різних губерній засвідчували підтримку та радість роботи під його керівництвом. В телеграмі із Києва говорилось: «Губернська управа захоплено вітає прийняття Вами відповідального служіння в великий для Батьківщини історичний час» [7, с. 53]. Тому, напевно закономірним стало рішення прийняте Тимчасовим у березні 1917 р. та передане головам губернських земських управ, про усунення інституту губернатора і віце-губернатора та створення посад губернських комісарів Тимчасового уряду [7, с. 56; 19, с. 113; 20 с. 18]. Дані посади зайняли голови земських управ. Голови повітових земських управ отримали повноваження повітових комісарів з поєднанням головування в земській управі [13, с. 96; 11, с. 47; 14, с. 91; 9, с. 49]. Подільське губернське земське зібрання виразило князю Львову глибоку вдячність за призначення голови губернської управи комісаром Тимчасового уряду [7, с. 58]. Вже 6 березня 1917 р. голова Київської

губернської земської управи М. Суковкін прийняв на себе нові обов'язки [5, с. 1]. Таким чином, посада комісара була не виборною і голови земських управ займали дані посади автоматично, не потребуючи ніякого затвердження.

Таке суміщення посад вважалось тимчасовим заходом. Комісари призначалися та діяли з метою реалізації контрольно-наглядових функцій щодо законності діяльності місцевого самоврядування, а також брали на себе відповідний обсяг повноважень з управління територією. У підпорядкуванні губернському комісару знаходився штат колишнього губернського правління, а повітових комісарів – волосні правління. Згідно «Інструкції комісарам Тимчасового уряду» [10, с. 1] запроваджувалися посади помічників губкомісара, один з яких міністром внутрішніх справ призначався його заступником. Як з'ясувалось, призначалися на цю посаду переважно члени губвиконкому [1, арк. 6]. Це ще більше пов'язувало діяльність даних інститутів влади.

У губерніях Правобережної України суттєвого опору поширенню революційних перетворень не чинилось. Так, у Вінниці губернатор мирно, без кровопролиття, був усунений з посади [12, с. 95]. Посаду Волинського губернського комісара зайняв член союзу українських федералістів-автономістів А. В'язлов [8, с. 115]. Отже, можна стверджувати, що на території Правобережної України зміна влади пройшла досить легко, хоча призначення комісарами осіб з осередку органів влади колишньої царської адміністрації не зовсім відповідало принципам формування нових революційних органів місцевого самоврядування.

З процесом масового утворення комітетів громадських організацій, Рад робітничих, солдатських та селянських депутатів та інших органів, відбувався процес поступової зміни комісарів. На посади комісарів, призначалися люди різних професій та категорій населення. Дані інформація чітко видна у списках комісарів, які склалися восени 1917 р. [2, арк. 60]. Інститут Волинського губернського та повітових комісарів, на думку І. Гуцалюк, зазнав найменших внутрішніх змін, що позначилось на його діяльності [8, с. 116].

Невдоволення населення, та постійні скарги, які надходили на адресу Тимчасового уряду, все ж змусили його поступово відійти від розпорядження 5 березня 1917 р., з метою збереження влади. 26 березня МВС було направлено циркуляр губернським комісарам, в якому говорилось, що призначення нових повітових комісарів необхідно покласти на осіб, які користуються широким авторитетом та довірою населення [13, с. 98]. Проте, уряд намагався забезпечити контроль за діяльністю повітового рівня комісарів, шляхом доручення даної функції губернським комісарам.

Загалом циркуляр не оправдав тих сподівань, які на нього покладав Тимчасовий уряд та не розв'язав тих проблем, якими був зумовлений. Навпаки, інколи він викликав критику демократично налаштованих верств до призначення нових комісарів та їх діяльності. На думку дослідника В. І. Старцева, призначення представників центральної влади шляхом адміністративних розпоряджень суперечило тій практиці обрання всіх осіб, що так широко розповсюдилась по країні після Лютневої революції [21, с. 206]. Тому з кінця березня пішов новий потік телеграм про усунення комісарів Тимчасового уряду з зазначенням вже згаданих причин. Зібрання

громадян міста Нової Ушиці Подільської губернії, яке відбулось 7 квітня 1917 р. надало характеристику повітового комісара наступного змісту: «Патон весь час перебував предводителем дворянства, був близькою людиною Миколи II, за спрямуванням реакціонер і як такий дискредитує Тимчасовий уряд, агентом котрого він є» [3, арк. 63]. У травні 1917 р. на адресу князя Львова надійшла телеграма від Германовського сільського сходу Київського повіту з постановою виразити недовіру діяльності повітовому комісару Демченку і позбавити його повноважень [7, с. 64]. Дана ситуація погіршувалась ще й тим, що часто особи яких висували на посаду комісара виконавчі комітети, не знаходили одобрення та відхилялась.

Ситуація з призначенням комісарів була гострою і у квітні–травні. До Тимчасового уряду надходили повідомлення про усунення старих та обрання нових кандидатур на посади комісарів з проханням затвердити їх на посаді. В деяких місцевостях інколи комісари залишали займану посаду так швидко, що навіть не встигали призначити заступника. Зокрема, така ситуація обговорювалась в кінці квітня 1917 р. в Волинському губернському виконавчому комітеті. 3 місць надходили повідомлення про те, що повіти залишаються без керівництва, повітові комісари поспішно залишають посади. Так, у 10 повітах Волинської губернії на початок травня були відсутніми 6 комісарів, 9 помічників комісарів та не вистачало 8 заступників, а бажаючих зайняти ці посади не було [13, с. 99]. Виконавчі комітети часто на своїх засіданнях розглядали питання про не бажання посідати займані посади комісарами Тимчасового уряду. Це свідчить, що реальні результати їх діяльності були фактично не значимими в таких умовах, оскільки люди, які не бажали працювати, були відсутні на своєму робочому місці не могли виконувати свої обов'язки.

Визначити структуру вищої губернської влади на місцях і насамперед взаємовідносини губернських комісарів з виконавчими комітетами та іншими комітетами повинен був з'їзд губернських комісарів, який було скликано на 22–23 квітня у Петрограді. На з'їзд прибуло 38 комісарів. Питання про вищу губернську владу викликало жваві дебати між делегатами з'їзду: одні члени з'їзду вважали, що на чолі губернського правління повинен стояти колегіальний орган, обраний виконкомом, інші – одноособовий представник урядової влади в особі комісара з опорою на довіру місцевого населення [17, с. 4]. Як відомо, це питання було вирішено на користь комісарів. Більшість присутніх проголосувала за необхідність розробити для них особливі тимчасові правила [18, с. 2–3].

Хоч уряд постійно підкреслював у своїх заявах, що саме комісари є місцевою владою, питання про їхні повноваження залишалося не зовсім чітким. Отримавши повноваження губернаторів, комісари володіли, як правило, номінальною владою. Виборність комісарів ще більш ускладнювала ситуацію і перешкоджала створенню жорсткої вертикалі державної влади на місцях.

Питання про обрання кандидатури на посаду комісара, відповідності або невідповідності обраних осіб даній посаді досить часто стояло на порядку денному засідань виконавчих комітетів у травні–червні 1917 р. Міністр внутрішніх справ 10 травня 1917 р. отримав телеграму від Кам'янець–Подільського повітового виконавчого комітету

з проханням «усунути губернського комісара Александрова з посади губернського комісара» [13, с. 100]. Кіблицька волосна рада Гайсинського повіту Подільської губернії 11 травня 1917 р. висловила недовіру Гайсинському повітовому комісару А. А. Севастьянову. Своє рішення вона обгрунтувала тим, що «А. А. Севастьянов був головою Гайсинської повітової земської управи та повітовим предводителем дворянства і будучи слабохарактерним керівником органу земського самоврядування, допускав на службу осіб, не відповідних своєму призначенню, які зловживали під його заступництвом у збиток казні й населенню». З Київської губернії 18 травня 1917 р. повідомляли, що повітові комісари міняються кожні 3 дні. 20 травня 1917 р. на адресу кн. Львова надійшла телеграма від Германовського сільського сходу Київського повіту з постановою: «виразити недовіру діяльності Київській повітовій земельній управі на чолі з її головою комісаром повіту Демченком і просить лишити його повноважень» [7, с. 97]. Безрезультатне звернення волосної ради Гайсинського повіту до уряду вилилося 23 травня 1917 р. в телеграму, в якій зазначалося: «Рада об'єднаних суспільних організацій м. Гайсина і повіту визнала діяльність повітового комісара Севастьянова шкідливою і постановила обрати на посаду повітового комісара О. Г. Кешолу». Зазначені факти свідчать про демократичну трансформацію інституту комісарів Тимчасового уряду в різних регіонах не залежно від адміністративного рівня. Хоча з аналізу архівних матеріалів, можна стверджувати, що у Київській та Подільській губернії кадрові зміни відбувались частіше.

Внаслідок переобрання комісарів влада на місцях поступово переходила до демократичних верств – учителів, інспекторів народних училищ, прапорщиків, мирових суддів, контролерів купецьких товариств та ін. Тимчасовий уряд частково намагався протистояти такій тенденції, та не поспішав усувати голів земських управ з посад комісарів. Як уже зазначалося, лише голова земської управи, котрий займав посаду комісара, звільнявся від процедури затвердження урядом. Усі інші особи повинні були отримати дозвіл Тимчасового уряду. За даними МВС, отриманими в другій половині квітня 1917 р., з 55 голів губернських земських управ, котрі стали комісарами, цю посаду зберегли 23, а з 439 голів повітових управ, що також зайняли посаду комісара, до того часу залишилося лише 177 [7, с. 98]. Таким чином, більша частина комісарів призначених автоматично розпорядженням Тимчасового уряду у березні 1917 р. не зберегла займаних посад. На території Правобережної України із 3 губернських комісарів свої посади зберегли Волинський губкомісар А. В'язлов (який обіймав посаду губкомісара від Тимчасового уряду, а потім від Центральної Ради), Київський губкомісар М. Суковкін (перебував на посаді губкомісара до вересня 1917 р.). Подільський губернський комісар Александров подав у відставку ще у травні 1917 р., а обраний на його місце М. Стаховський, як повідомлялось Подільським губернським комітетом на кінець серпня 1917 р. [4, арк. 48] не був затверджений Тимчасовим урядом. Інститут комісарів Тимчасового уряду повітового рівня зазнав значно більших змін.

Намагаючись перехопити ініціативу у виконкомів по розбудові місцевої влади, уряд знову зобов'язав губернських комісарів підтримати та об'єднати всі місцеві громадські організації. У «Зверненні керуючого МВС

І. Церетелі до комітетів громадських організацій, рад робітничих, солдатських та селянських депутатів, органів місцевого та земського самоврядування» наголошувалося, що комісари є виконавці розпоряджень уряду, яким вказані органи повинні «надавати енергійну та діяльну підтримку» [16, с. 1]. 5–8 серпня у Петрограді відбувся з'їзд губернських комісарів, на якому переважна більшість делегатів піддала жорсткій критиці циркуляр І. Церетелі.

Не сприяла зміцненню влади комісарів і політика Центральної Ради, яка вже оформилася і намагалася поширити свій вплив на місця. 10 червня нею було прийнято І Універсал, в якому не тільки ставилося питання про українізацію системи місцевого самоврядування та переорієнтацію її на Центральну Раду, а також містився заклик до переобрання місцевої адміністрації там, де влада була зосереджена «в руках людей ворожих до українства» [22, с. 104], що посилювало нестабільність у середовищі органів адміністративної державної влади Тимчасового уряду.

27 червня 1917 р. була оголошена «Декларація Генерального Секретаріату», в якій йшлося про перебудову місцевої і загальнодержавної адміністративної влади на засадах «органічного зв'язку» (тобто співробітництва) та «пристосування» до Центральної Ради [22, с. 158].

Після визнання Тимчасовим урядом Генерального секретаріату вищим крайовим органом, було прийнято його «Статут2, в якому наголошувалося, що Генеральний секретаріат буде здійснювати свою владу «через усі урядові органи» і саме секретаріат буде визначати, «які органи, в яких межах і в яких випадках» мають взаємодіяти безпосередньо з Тимчасовим урядом [22, с. 181]. 25–27 липня 1917 р. у Києві відбувся обласний з'їзд губернських комісарів та голів виконкомів України, на якому була ухвалена наступна схема підпорядкованості місцевої адміністрації: губкомісари – Генеральний секретаріат; повітові комісари – губкомісари [23, с. 578].

Таким чином, процес становлення інституту комісарів Тимчасового уряду був досить складним та неоднозначним і був тісно пов'язаний з діяльністю та впливом на цей інститут виконавчих комітетів громадських організацій. Варто відзначити, що виконавчі комітети фактично виконували функції органів місцевої адміністрації, виступали як представники влади на місцях, під їх керівництвом розпочалася кампанія за перевибори на демократичних принципах органів старого місцевого самоврядування, у той час як комісари, отримавши повноваження губернаторів, володіли номінальною владою. Проводячи політику лавірування і дозволивши обирати комісарів Тимчасовий уряд ще більше ускладнив ситуацію, що перешкоджало створенню жорсткої вертикалі державної влади на місцях.

Список використаних джерел

1. Центральный державный архив высших органов державной власти та Управління України. – Ф.1457. – Оп.1. – Спр.3. – 227 арк.
2. Там само. – Ф.1792. – Оп.1. – Спр.2. – 95 арк.
3. Там само. – Ф.1792. – Оп.1. – Спр.44. – 126 арк.
4. Там само. – Ф.2520. – Оп.1. – Спр.12. – 68 арк.
5. В доме губернатора // Киевлянин. – 7 марта 1917 г. – №66. – С.1.
6. Гай-Нижник П. Институт місцевих комісарів та комендантів за Центральної Ради (1917–1918 рр.) // Наукові записки. Серія педагогічні та історичні науки. – Вип. CIV (104). – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – С.244–256.
7. Герасименко Г. А. Земское самоуправление в России / Г. А. Герасименко. – М.: Наука, 1990. – 264 с.
8. Гуцалюк І. Державотворчий потенціал української влади в Західній Волині (березень 1917 – квітень 1918 рр.) // Волинські історичні записки. – Т.6. – 2011. – С.110–120.
9. Завальнюк О. М. Земства Поділля в добу Української революції 1917–1920 рр. / О. М. Завальнюк, В. Б. Стецюк. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. – 220 с.
10. Інструкція комісарам Временного правительства // Вестник Временного Правительства. – 1917. – №26. – 8 (21) апреля. – С.1.
11. Кабытова Н. Н. Власть и общество российской провинции в революции 1917 года: Учебное пособие / Н. Н. Кабытова. – Самара: Из-во «Самарский университет», 2002. – 324 с.
12. Ковальчук М. А. Лютнева революція 1917 р. в українській провінції // УІЖ. – 2007. – №4. – С.91–102.
13. Матвієнко Т. О. Земства України в контексті процесу формування інституту комісарів Тимчасового уряду в березні – травні 1917 року // Історична пам'ять. – Полтава, 2010. – №1. – С.93–102.
14. Нариси історії Української революції 1917–1921 років: у 2 кн. / редкол.: В. А. Смолій (голова) [та ін.]. – К.: Наукова думка, 2011. – Кн.1 / В. Ф. Верстюк (керівник) [та ін.]. – 2011. – 390 с.
15. Нітченко А. Інститут комісарів Тимчасового уряду та виконавчі комітети громадських організацій: проблема взаємовідносин (на матеріалах Чернігівської губернії 1917 р.) / А. Нітченко // Гілея: науковий вісник. – 2013. – №74. – С.32–35.
16. Обращение управляющего Министерством внутренних дел Церетели. Пг. 1917.VII (официально) комитетам общественных организаций, советам рабочих, солдатских и крестьянских депутатов, органам городского и земского самоуправления // Харьковский вестник / губернский официальный орган Временного правительства. – 1917. – №2. – 19 июля. – С.1.
17. Съезд губернских комиссаров // Дело народа / орган партии соц.-революционеров / (Петроград). – 1917. – №32. – 25 апреля. – С.4.
18. Съезд губернских комиссаров // Вестник Временного правительства. – 1917. – №38. – 23 апреля (6 мая). – С.2–3.
19. Солдатенко В. Ф. Українська революція. Історичний нарис: Монографія / В. Ф. Солдатенко. – К.: Либідь, 1999. – 976 с.
20. Солдатенко В. Ф. Революційні альтернативи 1917 року й Україна / В. Ф. Солдатенко, О. М. Любовець. – К.: Наукова думка, 2010. – 317 с.
21. Старцев В. И. Внутренняя политика Временного Правительства первого состава / В. И. Старцев. – Л.: Наука, 1980. – 256 с.
22. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали: [у 2 т.] / [упоряд. В. Верстюк (керівник) та ін.]. – К.: Наукова думка, 1996. – Т.1. 4 березня – 9 грудня 1917 р. – К., 1996. – 588 с.
23. Український національно-визвольний рух. Березень–листопад 1917 року: Документи. і матеріали / [упоряд.: В. Верстюк (керівник) та ін.]. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2003. – 1024 с.
24. Шляпников А. Г. Канун семнадцатого года. Семнадцатый год / А. Г. Шляпников. – Т.2. – Кн.1–2. – М.: Республика, 1992. – 495 с.

References

1. Central'nyj derzhavnyj arhiv vyshhyh organiv derzhavnoi' vldy ta Upravlinnja Ukrai'ny. – F.1457. – Op.1. – Spr.3. – 227 ark.
2. Tam samo. – F.1792. – Op.1. – Spr.2. – 95 ark.
3. Tam samo. – F.1792. – Op.1. – Spr.44. – 126 ark.
4. Tam samo. – F.2520. – Op.1. – Spr.12. – 68 ark.
5. V dome gubernatora // Kievljanin. – 7 marta 1917 g. – №66. – S.1.
6. Gaj-Nyzhnyk P. Instytut місцевих комісарів та комендантів за Central'noi' Rady (1917–1918 rr.) // Naukovi zapysky. Serija pedagogichni ta istorychni nauky. – Vyp. CIV (104). – K.: Vyd-vo NPU imeni M. P. Dragomanova, 2012. – S.244–256.
7. Gerasimenko G. A. Zemskoe samoupravlenie v Rossii / G. A. Gerasimenko. – M.: Nauka, 1990. – 264 s.
8. Gucaljuk I. Derzhavotvorchij potencial ukrai'ns'koj' vldy v Zahidnij Volyni (berezen' 1917 – kviten' 1918 rr.) // Volyns'ki istorychni zapysky. – T.6. – 2011. – S.110–120.
9. Zaval'njuk O. M. Zemstva Podillja v dobu Ukrai'ns'koj' revoljucii' 1917–1920 rr. / O. M. Zaval'njuk, V. B. Stecjuk. – Kam'janec'-Podil's'kyj: Aksioma, 2009. – 220 s.
10. Instrukcija komissaram Vremennogo pravitel'stva // Vestnik Vremennogo Pravitel'stva. – 1917. – №26. – 8 (21) aprlja. – S.1.
11. Kabytova N. N. Vlast' i obshhestvo rossijskoj provincii v revoljucii 1917 goda: Uchebnoe posobie / N. N. Kabytova. – Samara: Iz-vo «Samsarskij universitet», 2002. – 324 s.
12. Koval'chuk M. A. Ljutneva revoljucija 1917 r. v ukrai'ns'kij provincii' // UIZh. – 2007. – №4. – S.91–102.

13. Matvijenko T. O. Zemstva Ukrai'ny v konteksti procesu formuvannya instytutu komisariv Tymchasovogo urjadu v berezni – travni 1917 roku // Istorychna pam'jat'. – Poltava, 2010. – №1. – S.93–102.

14. Narysy istorii 'Ukrai'ns'koi' revolucii' 1917–1921 rokiv: u 2 kn. / redkol.: V. A. Smolij (golova) [ta in.]. – K.: Naukova dumka, 2011. – Kn.1 / V. F. Verstjuk (kerivnyk) [ta in.]. – 2011. – 390 s.

15. Nitchenko A. Instytut komisariv Tymchasovogo urjadu ta vykonavchi komitety gromads'kyh organizacij: problema vzajemvidnosyn (na materialah Chernigivs'koi' gubernii' 1917 r.) / A. Nitchenko // Gileja: naukovy visnyk. – 2013. – №74. – S.32–35.

16. Obrashhenie upravljajushhego Ministerstvom vnutrennih del Cereteli. Pg. 1917.VII (oficial'no) komitetam obshhestvennyh organizacij, sovetam rabochih, soldatskih i krest'janskikh deputatov, organam gorodskogo i zemskogo samoupravlenija // Har'kovskij vestnik / gubernskij oficial'nyj organ Vremennogo pravitel'stva. – 1917. – №2. – 19 ijulja. – S.1.

17. S#ezd gubernskih komissarov // Delo naroda / organ partii soc.–revoljucionerov / (Petrograd). – 1917. – №32. – 25 aprelja. – S.4.

18. S#ezd gubernskih komissarov // Vestnik Vremennogo pravitel'stva. – 1917. – №38. – 23 aprelja (6 maja). – S.2–3.

19. Soldatenko V. F. Ukrai'ns'ka revolucija. Istorychnyj narys: Monografija / V. F. Soldatenko. – K.: Lybid', 1999. – 976 s.

20. Soldatenko V. F. Revoljucijni al'ternatyvy 1917 roku j Ukrai'na / V. F. Soldatenko, O. M. Ljubovec'. – K.: Naukova dumka, 2010. – 317 s.

21. Starcev V. I. Vnutrennjaja politika Vremennogo Pravitel'stva pervogo sostava / V. I. Starcev. – L.: Nauka, 1980. – 256 s.

22. Ukrai'ns'ka Central'na Rada. Dokumenty i materialy: [u 2 t.] / [uporjad. V. Verstjuk (kerivnyk) ta in.]. – K.: Naukova dumka, 1996. – T.1. 4 bereznja – 9 grudnja 1917 r. – K., 1996. – 588 s.

23. Ukrai'ns'kyj nacional'no-vyzvol'nyj ruh. Berezen'–lystopad 1917 roku: Dokumenty. i materialy / [uporjad.: V. Verstjuk (kerivnyk) ta in.]. – K.: Vyd-vo im. Oleny Teligy, 2003. – 1024 s.

24. Shljapnikov A. G. Kanun semnadcatogo goda. Semnadcatyj god / A. G. Shljapnikov. – T.2. – Kn.1–2. – M.: Respublika, 1992. – 495 s.

Lopatovskyy Yu. M., graduate student, Kamenetz–Podolsk National University named after I. Ogienko (Ukraine, Kamenetz–Podolsk),
Ura01.09.2009@mail.ru

The Executive committees of social organizations and the institution of Commissars Temporary government: the problem of the relationship

The problem of the relationship of the institution of Commissars of the Provisional government and Executive Committee of public organizations in right Bank Ukraine after the February revolution of 1917 is highlighted..., to determine their place and role in the system of state authorities. The conditions in which the formation of these bodies are reflected. Attention is drawn to the attitude of the population, bodies of local self-government in the person of Executive committees of NGOs (Non-governmental organizations) on the mechanism of occurrence of the institution of Commissars. Shown the support of the commissioners of the Provisional government of Zemstvos, which in the first spring months the government tried to make a bet. Disclosed measures that had been taken to strengthen the position of commissioners, to establish their activities and building trust among the public. Attention is paid to the activities of the Provisional government in the area of construction of the vertical of Executive power in the field and complications of the relationship between the Executive Committee and the Commissars of the Provisional government in summer 1917.

Keywords: Provisional government, Executive committees, Commissars of the Provisional government, bodies of local self-government, right-Bank Ukraine.

* * *

УДК 327–055.1(437.1)+94(437.1)

Варгатюк С. В.,
кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин факультету журналістики та міжнародних відносин, Київський національний університет культури і мистецтв (Україна, Київ), Liana.V@i.ua

Українсько–польські відносини доби директорії УНР

Мета дослідження: вивчити діяльність українських дипломатів часів Директорії УНР у справі налагодження відносин з Польщею. Проаналізувати наслідки формування дипломатичних делегацій від УНР до Польщі у глибокій тасмниці відносно Держсекретаріату ЗУНР і без відома командування УГА. Дослідити хід українсько–польських переговорів у місті Демблін.

Застосовані методи: порівняльний аналіз, історизм.

Основні одержані висновки: Директорія очікувала від Польщі визнання та збройної допомоги. Факт переговорів не був тасмницею для Держсекретаріату ЗУНР, що викликало зародки недовір'я і підозри між двома урядами України.

Варшава, використовуючи скрутне становище Директорії УНР, морально тиснула на українських дипломатів і підходила до вирішення польсько–українських відносин з позиції сили. Наївна ж віра українського керівництва у щирість польських політиків щодо їхньої згоди на досягнення самостійності УНР надавала можливість проникнення в дипломатичні місії Директорії агентів польської розвідки.

Ключові слова: дипломатична місія, переговори, зовнішня політика, меморандум.

З обранням на посаду голови Директорії УНР С. Петлюри курс на досягнення порозуміння з Польщею став основою зовнішньополітичної доктрини українського політичного проводу [1, с. 11].

У липні 1919 року С. Петлюра погоджується на загарбання поляками Галичини, Холмщини та Волині. Він лише просить Ю. Пілсудського, щоб польська армія не посувалася на схід і повідомляє, що «...серед українського суспільства почав ширитися настрій про необхідність порозуміння з Польщею. Цей настрій і це пересвідчення уряд УНР взяв у свої руки...» [2, с. 204].

Але не благаючи голови Директорії УНР зупинили польські війська перед Збручем. Ю. Пілсудському було вигідно, щоб українська армія знаходилася на Поділлі, виконуючи роль збройної перешкоди між поляками та Червоною армією [1, с. 12].

Щодо ставлення Польщі до Директорії УНР, то сам Ю. Пілсудський вважав за вигідніше мати союз з Нестором Махном, ніж з головним отаманом військ УНР. Н. Махно відмовився від такого союзу. Тому Ю. Пілсудському не залишалося нічого іншого, як зробити своїм контрагентом С. Петлюру [1, с. 12].

До складу української місії до Польщі, крім дипломатів В. Прокоповича та О. Карпинського, входив полковник К. Павлюк. По закінченні переговорів він залишився у Варшаві і, як оповідає О. Доценко в своїм «Літописі української революції...», «щось там робив на власну руку» [3, с. 90]. Але навряд чи він діяв самостійно. В липні 1919 року К. Павлюк прибув до Кам'яця. Голова ради міністрів українського уряду часів Директорії УНР І. Мазепа пише, що про його приїзд він довідався 27 липня 1919 року від заступника голова ради міністрів А. Лівницького. Той заявив І. Мазепі, що К. Павлюк приїхав з дорученням від Ю. Пілсудського, який «стоїть за Україну», погоджується на оборонний союз проти російських добровольців і дає для боротьби з ними 2 дивізії з українських полонених. Гарантією майбутньої угоди мав бути лист С. Петлюри до Ю. Пілсудського [4, с. 60].

Як пізніше стало відомо, К. Павлюка знали ще з 1917 року. За часів Центральної Ради він служив у лісовому департаменті генерального секретаріату земельних справ і брав участь в організації «Вільного козацтва». Тепер, приїхавши до Кам'яця, К. Павлюк заявив українському міністру МЗС Б. Мартосу, що він не Павлюк, а Закшевський, і не українець, а поляк [4, с. 60]. Виходить, що Б. Мартос і А. Лівницький знали, хто такий К. Павлюк насправді.

І. Мазепа пише, що «невідомо, з якою саме відповіддю повернувся тоді К. Павлюк до Варшави. Але незабаром туди виїхала місія дипломата П. Пилипчука, який мав передати листа С. Петлюри. А. Лівницький домагався, щоб до складу цієї місії ввійшов також К. Павлюк. Б. Мартос і деякі інші члени уряду були проти цього. Але П. Пилипчук